

JON STEWART (ed.):**Kierkegaard and Existentialism**

(Kierkegaard Research: Sources, Reception and Resources, vol. 9)
Farnham/Burlington: Ashgate Publishing, 2011, 427 s.

Kniha *Kierkegaard and Existentialism* (*Kierkegaard a existencializmus*) publikovaná vydavateľstvom Ashgate súbežne vo Veľkej Británii a USA je v poradí už deviatym zväzkom zo série nazvanej *Kierkegaard Research: Sources, Reception and Resources*. Hlavným editorom tejto série je Jon Stewart, americký profesor filozofie pôsobiaci v Kodani a v súčasnosti jedna z vedúcich osobností v oblasti medzinárodného výskumu Kierkegaardovho diela. Série je rozdelená do troch častí (sources, reception a resources), pričom recenzovaná kniha spadá do druhej časti, nazvanej „reception“ („prijatie“), ktorá je venovaná reflexii Kierkegaardovho myslenia vo filozofii, teológii a literatúre. Ústredným zámerom celej tejto série, ako aj recenzovanej knihy je napomôcť určení Kierkegaardovho významu a miesta v dejinách filozofie a myslenia vôbec. Je veľmi potešujúce, že aj slovenská filozofická obec má v tejto sérii zastúpenie v osobe Petra Šajdu, ktorý je nielen členom edičnej rady tejto série, ale aj autorom viacerých príspevkov.

So zreteľom na zásadný vplyv Kierkegaardovho diela na filozofiu existencie, resp. existencializmus 20. storočia, tejto významnej súčasť dejín modernej filozofie, považujem práve zväzok číslo 9 z tejto sekcie za filozoficky najzaujímavejší. Tým však nechcem nijako znížiť význam ostatných zväzkov z tejto sekcie, naopak, ich veľkou prednosťou je to, že tematizujú často menej známe súvislosti a vplyv Kierkegaardovho diela na rôzne osobnosti z filozofie, teológie a literatúry. Miesto Kierkegarda v dejinách myslenia sa predsa v žiadnom prípade nevyčerpáva len jeho vzťahom k existencializmu!

No práve existencializmus je zo všetkých filozofických škôl a smerov spojený s Kierkegaardom najužšie. Napriek tomu, že existencializmus sa objavuje o viac než polstoročie po Kierkegaardovej smrti, vzťah medzi nimi sa ukazuje ako obojstranný, je to takpovediac vzťah vzájomnej podlžnosti. Na jednej strane bez akéhokoľvek prehánania môžeme konštatovať, že bez Kierkegarda by existencializmus nikdy nebol uzrel svetlo sveta, no na druhej strane, ako sa výstižne píše v predslove ku knihe, „Kierkegaard po prvýkrát vstúpil do štandardného kánonu západnej filozofie práve prostredníctvom existencializmu“ (s. ix).

Metodologickým základom knihy, ako aj celej série je pôvodný výskum, čo znamená, že jednotliví autori sa vo svojich odborných štúdiách neopierajú len o bohaté sekundárne zdroje, ale skúmajú predovšetkým primárne práce daných filozofov, a to tak ich kompletne publikované diela, ako aj tzv. *Nachlass*, teda rôzne nepublikované či nedokončené spisy, denníky, listy či dokumenty, ktoré sa v mnohých prípadoch sprístupňujú verejnosti až v posledných desaťročiach. Pre ďalšie štúdium je prínosné aj to, že za každým príspevkom nasleduje bohatý prehľad primárnych a sekundárnych prameňov.

Kniha pozostáva zo šesnástich vysoko odborných štúdií, pričom každá z nich sa venuje jednému predstaviteľovi existencializmu a jeho recepcii Kierkegaardovho myslenia.¹ Výber týchto predstaviteľov je dosť široký a v niektorých prípadoch podľa mňa prinajmenšom problematický. Nevieam, podľa akého kľúča boli títo autori vyberaní, ale pod hlavičkou existencializmu sa tu ukrývajú aj predstavitelia fenomenológie, dialogickej filozofie, vitalizmu či novotomizmu. Na druhej strane mi tu chýbajú takí typickí existenciálni myslitelia ako Pascal, Dostojevskij či Frankl. V prípade Pascala je to ospravedlnené tým, že komparatívna štúdia porovnávajúca Pascala s Kierkegaardom je zahrnutá v inom zväzku spomínanej série, týkajúcej sa novovekej filozofie. V druhom prípade zohralo svoju úlohu to, že Dostojevskij bol síce Kierkegaardovým súčasníkom, ale pochádzal z úplne iného kultúrneho prostredia, takže sa s ním nemal kde stretnúť – a azda preto nebol zaradený do časti „reception“. Avšak pokiaľ ide o Viktora Frankla ako zakladateľa existenciálnej psychológie, je nepochopiteľné, že sa neobjavuje ani v tomto zväzku, ani v 13. zväzku – *Kierkegaard's Influence on the Social Sciences*. Vzhľadom na limity rozsahu recenzie sa v nasledujúcej časti bližšie pristavím len pri vybraných príspevkoch, ktoré ma či už tematicky, alebo kvalitou svojho spracovania zaujali najviac.

Za jednu z najvydarenejších štúdií tejto knihy považujem štúdiu z pera Istvána Czákóa *Karl Jaspers: A Great Awakener's Way to Philosophy of Existence*. Autor predstavuje Karla Jaspersa ako jednu z najdôležitejších postáv filozofickej recepcie Kierkegaardovho diela v 20. storočí a ako mysliteľa, ktorého filozofické dielo bolo celkom prestúpené Kierkegaardovou filozofiou: „... na celú Jaspersovu filozofickú prácu možno nazerať ako na pôvodnú a tvorivú interpretáciu Kierkegaardovho myslenia, ktorá nepochybne determinovala súdobú filozofickú recepciu a výrazne prispela k vývoju filozofie existencie“ (s. 168). Aj keď autor pripomína Theunissenovu poznámku, že celé Jaspersovo dielo možno čítať ako „jedinečný komentár ku Kierkegaardovi“ (s. 155), zároveň nezabúda podotknúť, že Jaspers si Kierkegaarda osvojuje kriticky a s istou ambivalenciou. Autor píše, že Jaspersov metodologický postup spočíva v osvojení si základných Kierkegaardových myšlienok oddelene od ich kresťanského obsahu pre ciele svojej vlastnej, hlboko humanistickej filozofie (s. 189 – 190). Z dochovaných zdrojov je zrejmé, že Jaspers bol „vysoko erudovaným čitateľom Kierkegaarda“ (s. 168), sám Jaspers to nijako nezakrýva a otvorene priznáva, že objavenie Kierkegaardovho diela zapôsobilo na neho ako „zjavenie“ (s. 189). Silná inšpirácia Kierkegaardom celkom otvorene vystupuje už od jeho druhej knihy *Psychológia svetonázorov* (1919), ktorá tvorí akýsi most medzi jeho pôvodným záujmom o psychológiu a neskorším záujmom o filozofiu existencie. Napriek nesporným odborným kvalitám tohto článku, ktorý čitateľa obohacuje o mnohé nové informácie, mám k nemu predsa len jednu menšiu terminologickú výhradu: Autor v poznámke pod čiarou na strane 157 mylne píše o tom, že práve Jaspers bol tým, kto zaviedol termín „existenciálna filozofia“ („existential philosophy“); tento omyl vychádza z nepresného prekladu výrazu „Exis-

¹ Autori tu skúmajú Kierkegaardov vplyv na týchto mysliteľov: S. de Beauvoir, N. Berďajev, M. Buber, A. Camus, M. Heidegger, M. Henry, K. Jaspers, G. Marcel, J. Maritain, M. Merleau-Ponty, F. Nietzsche, F. Rosenzweig, J.-P. Sartre, L. Šestov, M. de Unamuno a J. Wahl.

tenzphilosophie“, termínu, ktorého autorstvo možno Jaspersovi priznať, avšak tento termín sa správne prekladá do angličtiny ako „philosophy of existence“ („filozofia existencie“).

Pravým opakom Jaspersovho otvorene obdivného postoja ku Kierkegaardovi je postoj Martina Heideggera. Vincent McCarthy na to už v úvode svojej štúdie nazvanej *Martin Heidegger: Kierkegaard's Influence Hidden and In Full View* upozorňuje: Každý čitateľ Kierkegaarda, ktorý sa začne venovať Heideggerovi a jeho kľúčovému dielu *Bytie a čas*, čoskoro nadobudne silný dojem, že tu ide o výraznú inšpiráciu Kierkegaardovým dielom (s. 95). V *Bytí a čase* nájdeme totiž mnoho tém, konceptov a postrehov pripomínajúcich tohto dánskeho mysliteľa, napríklad tému existencie, kľúčovú u oboch autorov, kritiku davovej existencie, zdôraznenie významu smrti pre život či pojmy ako existenciálny, úzkosť, dvojznačnosť... Avšak „Heidegger nikdy explicitne nepriznáva priamy alebo významný kierkegaardovský vplyv na *Bytie a čas*“ (s. 95). Autor zároveň poukazuje na to, že Heidegger Kierkegaarda pred napísaním svojho *opus magnum* intenzívne čítal (s. 99) a s Jaspersom dokonca zdieľali rovnakú vášnivú zaujatosť Kierkegaardom (s. 100). Napriek tomu vo svojom hlavnom a najväčšom diele Heidegger venoval Kierkegaardovi len tri poznámky pod čiarou, z ktorých dve sú otvorene kritické a jedna skryto kritická. Tento dešpekt voči Kierkegaardovi je tu prinajmenšom nespravodlivý; veď len ťažko si možno predstaviť, že by sa Heidegger venoval otázke existencie, keby ho na ňu Kierkegaard neupozornil. Ako sám priznáva vo svojej prednáške z obdobia pred vznikom diela *Bytie a čas*, zatiaľ čo Husserl mu dával oči, Kierkegaard mu dával podnety (s. 97). Autor venuje veľkú časť svojho príspevku porovnaniu koncepcie úzkosti u týchto dvoch autorov, mne však osobne chýba to, že sa tu vôbec nezmieňuje o príbuznosti a zjavne skrytej inšpirácii Heideggerovej kritiky každodenného „bytia sebou“ a neurčitého „ono sa“ Kierkegaardovou kritikou davu a verejnosti.

K tým najlepším príspevkom patrí aj zasvätená štúdia Petra Šajdu *Martin Buber: "No-One Can so Refute Kierkegaard as Kierkegaard Himself"*, ktorý sa vzťahu Martina Bubera ku Kierkegaardovi venuje už dlhší čas. Autor prichádza s prekvapujúcim tvrdením, že Buber, pre ktorého bol Kierkegaard spočiatku veľkým inšpiračným zdrojom, sa s ním prvýkrát zoznámil pravdepodobne už v roku 1897, a to prostredníctvom prednášok počas svojich štúdií na univerzite vo Viedni či v Lipsku (s. 36). Buber si na Kierkegaardovi cenil najmä to, že „najvýznamnejšie tematizoval otázku „zosobnenia“ v modernej filozofii“ (s. 41). Štúdia dokazuje, že Kierkegaard stál aj na počiatku vzniku dialogickej filozofie, i keď ďalej ukazuje, v čom sa Buber a Kierkegaard zásadne rozchádzajú: Buber totiž vyčítal Kierkegaardovej koncepcii jednotlivca absenciu bytostného vzťahu k ľudskému Ty. Aj napriek tomu, že ide o veľmi precíznu štúdiu, autor sa na strane 43 nevyhol jednej (chrono)logickej nepozornosti, keď tvrdí, že Buber v *Ja a Ty* (1923) poopravuje Kierkegaardovo chápanie vzťahu jednotlivca k Bohu ako striktnej exkluzivity v diele *Otázka jedincovi* (1936), čo je vzhľadom na roky vydania týchto kníh absurdné tvrdenie.

Kniha ako celok obsahuje mnoho cenných informácií predovšetkým o genéze existencializmu a o úlohe, akú v nej zohralo Kierkegaardovo dielo. Považujem ju preto za veľmi prínosnú najmä z dejinnofilozofického pohľadu. Kniha odhaľuje predovšetkým historické pozadie toho, ako sa jednotliví autori postupne zoznamovali s Kierkegaardom.

vým dielom a ako sa ich stretnutie s týmto geniálnym mysliteľom napokon odrazilo v ich vlastnej originálnej filozofickej tvorbe. Som presvedčený, že aj čitateľ dobre oboznámený s jednotlivými existencialistickými autormi, spomínanými v knihe, sa v každej štúdií dozvie niečo nové a že si tu v mnohých prípadoch nájde i čosi podnecujúce ďalší výskum.

Milan Petkanič

Milan Petkanič
Katedra filozofie FF UCM v Trnave
Nám. J. Herdu 2
917 01 Trnava, SR
e-mail: milan.petkanic@gmail.com

PETER ŠAJDA et al.:

Affectivity, Agency and Intersubjectivity

Budapest: L'Harmattan, 2012, 237 s.

Medzinárodná kolektívna monografia *Afektivita, konanie a intersubjektivita*, publikovaná v anglickom jazyku, ponúka odbornému čitateľovi exemplárnu zbierku príspevkov, ktoré pristupujú k danej tematickej oblasti z viacerých špecifických filozofických perspektív. Tradičné námety kontinentálnej filozofie dopĺňajú aktuálne interdisciplinárne skúmania, ktoré sa pohybujú na rozmedzí filozofických a vedeckých výskumov. Filozofia nadväzuje plodný dialóg s psychológiou, sociológiou, s kognitívnymi vedami, politickou teóriou, etikou či teológiou.

Do diskusie prispievajú mnohé tradičné authority dejín myslenia. Florin George Călian v článku *Platónova psychológia činu a pôvod konania* prezentuje Platónovu „psychológiu“ v nezvyčajnom stretnutí s Freudom. Matthew Post analyzuje problém jednoty, identity a inakosti u G. W. F. Hegela, a to v súvislostiach jeho chápania zápasu na život a na smrť a problému odcudzenia a násilia. Peter Šajda problematizuje klasickú tézu o Buberovom „obrate“ od intimity subjektivity k „dialogickej filozofii“ a poukazuje na hlbokú kontinuitu jeho tvorby a myslenia. Cenným príkladom aktuálnych fenomenologických výskumov realizovaných na pôde tradičných husserlovských skúmaní je štúdiá Jaroslavy Vydrovej. Tá prináša jedinečný náhľad na živo diskutovanú tému fenomenológie a interdisciplinarity, obzvlášť na možnosť spolupráce fenomenológie a kognitívnych vied. Na pozadí Finkovej *Šiestej karteziánskej meditácie* kladie autorka kľúčové otázky týkajúce sa charakteru a vzájomného vzťahu fenomenologickej a vedeckej metodológie a odpovedá na ne dôslednými a systematickými analýzami jednotlivých nastolených motívov. Heideggerovou cestou sa vydávajú Martin Muránsky a Jana Tomašovičová. Charakter *intersubjektivita* a *vnútornosti* v Patočkovom chápaní pohybov ľudskej existencie dôsledne spracúva Martin Ritter. Napokon, o samote, ktorá nikdy nie je dokonale sama, ale vždy je prekvapivo „*formou vzťahu*“ (s. 200), píše vo svojom článku *Samota ako filozofické sta-*